

Langzaam hoger op de ladder

Auteur(s):

Odé, A.W.M.

Martens, E.P.

Arend Odé en Edwin Martens hebben deze bijdrage als onderzoekers van het ISEO te Rotterdam geschreven. Arend Odé is thans werkzaam bij Regioplan te Amsterdam.

Verschenen in:

ESB, 85e jaargang, nr. 4272, pagina 744, 22 september 2000

Rubriek:

Monitor

Trefwoord(en):

allochtonen

Qua opleidings- en functieniveau is de achterstand van Turken en Marokkanen afgenomen. Hun inkomen blijft echter nog achter bij de autochtone bevolking. Etnisch-culturele factoren lijken daarbij een rol te spelen.

In de literatuur over de maatschappelijke positie van etnische minderheden tekent zich een zekere richtingsstrijd af. Aan de ene kant zijn er studies die een steeds somberder positie voor deze groepen voorzien. Een van de gedachten hierachter is dat minderheden met hun overwegend lage opleiding niet langer kunnen voldoen aan de huidige eisen op de arbeidsmarkt. Daarnaast zou discriminatie, zowel direct als indirect, etnische minderheden nog altijd parten spelen in hun streven naar een betere maatschappelijke positie. Aan de andere kant staat een stroming die benadrukt dat het belang van ras of huidskleur steeds minder belangrijk is geworden, ten gunste van objectieve criteria als opleiding en werkervaring. Bewijs hiervoor wordt gevonden in het feit dat steeds meer leden van etnische minderheden zeer wel in staat zijn het benodigde economische kapitaal, met name onderwijs, te benutten. Er zou zelfs een etnische middenklasse ontstaan.

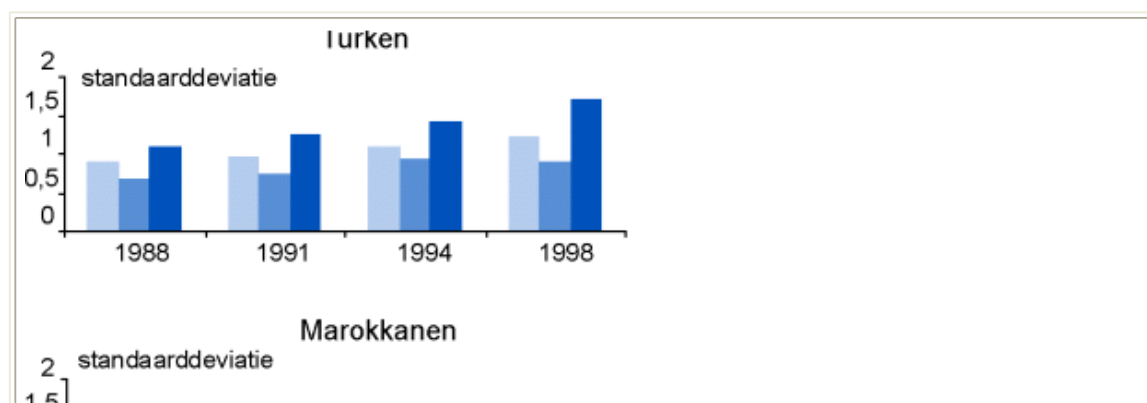
In dit artikel willen we drie vragen beantwoorden: is er met betrekking tot opleiding, functieniveau en inkomen sprake van een steeds grotere verscheidenheid binnen de afzonderlijke minderheidsgroepen? Zijn de verschillen tussen minderheden en de autochtone bevolking op deze punten kleiner geworden? En: is de samenhang tussen deze variabelen voor etnische minderheden anders dan voor de autochtone bevolking?

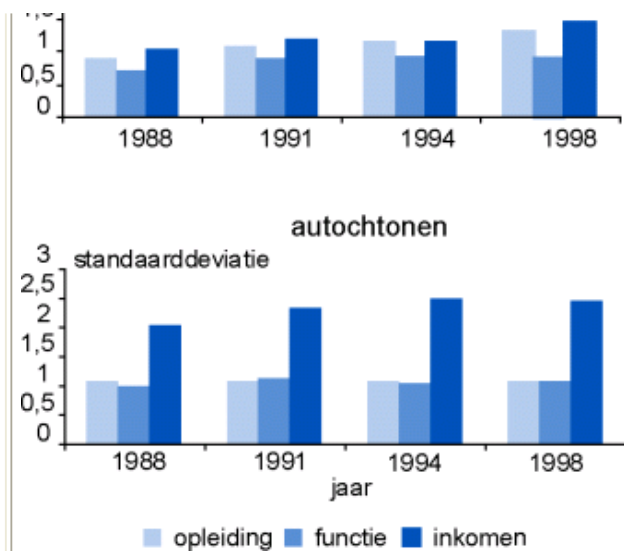
Deze vragen worden bestudeerd voor de Turkse en Marokkaanse groeperingen woonachtig in Nederland. De uitkomsten zijn relevant voor een goede kijk op de individuele kansen van etnische minderheden in de Nederlandse samenleving. Immers, als blijkt dat de interne verscheidenheid is vergroot, betekent dit dat we minderheden in afnemende mate als homogene groepen mogen beschouwen. Een verkleining van de maatschappelijke verschillen tussen autochtonen en allochtonen is ook een indicatie voor het feit dat minderheden een betere toegang tot de kerninstituten van de Nederlandse samenleving hebben gekregen. Tenslotte vormen uitkomsten over de samenhang

tussen onderwijs en de (latere) maatschappelijke positie een graadmeter voor het welslagen van onze multiculturele samenleving. Als het rendement van opleiding voor minderheidsgroeperingen beduidend lager is, mag verondersteld worden dat etnisch-culturele factoren minderheden nog altijd benadelen in hun streven naar een betere maatschappelijke positie.

Verscheidenheid

De vraag in hoeverre individuele verschillen binnen de Turkse en Marokkaanse gemeenschap zich hebben gewijzigd, beantwoorden we hier met behulp van de standaarddeviatie. Deze geeft de gemiddelde afwijking van het gemiddelde aan: hoe groter de afwijking, hoe groter de verschillen binnen de desbetreffende groep. [figuur 1](#) laten de standaarddeviatie zien met betrekking tot de variabelen opleidingsniveau, functieniveau en inkomen.

Figuur 1. Standaarddeviatie voor het opleidingsniveau, het functieniveau en het inkomen, naar etnische groepering

Twee conclusies springen in het oog. In de eerste plaats wordt duidelijk dat de spreiding binnen de twee onderscheiden minderheidsgroeperingen beduidend kleiner is dan binnen de autochtone bevolking. Dit geldt voor alle drie variabelen in min of meer gelijke mate. Deze constatering past in de gedachte dat segmentatie zich langs etnische grenzen voltrekt. Etnische minderheden worden dan als min of meer homogene groepen aan de onderkant van de arbeidsmarkt beschouwd. De tweede conclusie stemt optimistischer.

Overduidelijk is namelijk dat de onderlinge verschillen binnen deze groeperingen over de periode 1988-1998 aanzienlijk zijn vergroot. Dit geldt in het bijzonder voor het inkomen, maar ook met betrekking tot het opleidings- en functieniveau neemt de diversiteit structureel toe. Deze trends zijn voor de Turkse en Marokkaanse groeperingen min of meer vergelijkbaar. Individuele verschillen binnen de autochtone groep zijn minder sterk toegenomen, met uitzondering van het inkomen.

De homogeniteit binnen de twee etnische minderheden is dus nog altijd groot, maar deze neemt structureel af. Deze ontwikkeling past in de these van de meritocratische samenleving waarin de positie van allochtone deelnemers niet langer eenzijdig op basis van etnische herkomst kan worden begrepen. In plaats daarvan vormt individuele positieverwerving, in het bijzonder door deelname aan het onderwijs, een steeds belangrijkere factor voor het bereiken van een bepaalde maatschappelijke positie¹.

Marokkaanse onderwijsachterstand neemt af

Om meer precies te kunnen beschouwen in hoeverre deze dynamiek geleid heeft tot een naar elkaar toegroeien van de maatschappelijke posities, koppelen we de gemiddelde waarden van het opleidingsniveau, het functieniveau en het inkomen direct aan elkaar (tabel 1). Met betrekking tot verschillen in het opleidingsniveau blijkt vooral de Marokkaanse minderheid dichter in de buurt van de autochtone bevolking te zijn gekomen. Voor de Turkse groepering is dit in mindere mate het geval. Hierbij moet bedacht worden dat de uitgangspositie van de Marokkaanse gemeenschap over de gehele linie beduidend slechter is dan die van de Turkse groepering. Ondanks de verkleining van het verschil met de autochtone bevolking, ligt het gemiddelde opleidingsniveau van de Marokkanen in ieder jaar onder dat van de Turken. Aangaande het functieniveau is het verschil met de autochtone bevolking voor beide allochtone groeperingen kleiner geworden, in het bijzonder gedurende de periode 1988-1994.

Tabel 1. Verschillen in gemiddeld opleidingsniveau, functieniveau en inkomen tussen de Turkse, Marokkaanse en autochtone groeperingen, in klassen, 1988, 1991, 1994 en 1998

	1988	1991	1994	1998
Turken				
Opleidingsniveau	1.34	1.30	1.48	1.29
Functieniveau	1.37	1.28	0.94	0.95
Inkomen	0.97	1.29	1.38	1.33
Marokkanen				
Opleidingsniveau	1.96	1.80	1.80	1.57
Functieniveau	1.47	1.12	1.01	1.02
Inkomen	1.07	1.19	1.59	1.38

Bron: SPVA-88, -91 en -94, ISEO/EUR, en SPVA-98, ISEO/EUR & SCP

Van inkomensnivellering is daarentegen geenszins sprake geweest. De kloof tussen minderheden en de autochtone bevolking heeft zich zelfs verdiept tussen 1988 en 1998, zij het dat sinds 1994 de verschillen iets kleiner zijn geworden. De sterke groei van het inkomen onder de autochtone bevolking is hieraan ongetwijfeld debet². Kort beschouwd hebben de twee minderheidsgroeperingen hun achterstandspositie vooral verkleind met betrekking tot het functieniveau en, in iets mindere mate, het opleidingsniveau.

Succesvolle categorieën

We mogen aannemen dat voornoemde spreiding vooral het gevolg is van hogere representaties in de middelbare en hogere echelons

van de Nederlandse maatschappij. Welke categorieën het sterkst hebben bijgedragen aan de toegenomen spreiding, is in [tabel 2](#) weergegeven. Het gemiddelde opleidingsniveau ligt vooral onder de jongere personen van de tweede generatie, zowel bij mannen als vrouwen, hoger dan bij de eerste generatie minderheden. Met betrekking tot het functieniveau tekenen zich eveneens verschillen af ten gunste van de tweede generatie. Opvallend is dat het gemiddelde functieniveau van de vier onderscheiden categorieën onder de Marokkaanse tweede generatie vrouwen het hoogst is. Deze groep legt in de jaren negentig een opvallende ambitie aan de dag. Wat betreft het verdiende inkomen realiseert de eerste generatie mannen nog altijd het hoogste niveau. Meer dan in het geval van opleiding en functie blijkt leeftijd hierop van invloed. Vrouwen verdienen een beduidend lager inkomen. Wel zijn deze geslachtsspecifieke verschillen bij de tweede generatie minder groot. In het algemeen is de grotere verscheidenheid binnen de Turkse en Marokkaanse groeperingen dus vooral een gevolg van de betere prestaties van de jongere, tweede generatie. Hieraan hebben zowel mannen als vrouwen bijgedragen.

Tabel 2. Gemiddeld opleidingsniveau, functieniveau en inkomensniveau voor Turken en Marokkanen, naar geslacht en generatie, 1998

	opleidings- niveau _a	functie- niveau _b	inkomens- niveau _c
Turken			
1ste generatie mannen	1.43	2.03	3.33
1ste generatie vrouwen	1.06	1.89	1.80
2de generatie mannen	2.48	2.27	2.96
2de generatie vrouwen	2.26	2.27	2.08
Marokkanen			
1ste generatie mannen	1.10	1.93	3.11
1ste generatie vrouwen	0.76	1.91	1.98
2de generatie mannen	2.44	2.15	2.32
2de generatie vrouwen	2.42	2.28	2.01

a. De opleidingsniveaus vormen het gewogen gemiddelde van de klassen: 1) basisonderwijs, 2) vbo/mavo, 3) mbo/havo/vwo en 4) hbo/wo.

b. De functieniveaus vormen het gewogen gemiddelde van de klassen: 1) elementair, 2) lager, 3) middelbaar, 4) hoger en 5) wetenschappelijk.

c. De inkomensniveaus vormen het gewogen gemiddelde van de klassen: 0) tot fl. 1.100,- (mnd. netto) 1) fl. 1.100-1.500,- 2) fl. 1.500-1.900,- 3) fl. 1.900-2.300,- 4) fl. 2.300-2.700,- 5) fl. 2.700-3.100,- 6) fl. 3.100-3.500,- 7) fl. 3.500-3.900,- en 8) vanaf fl. 3.900,-

Bron: SPVA-98, ISEO & SCP

Opleiding en maatschappelijke positie

In het voorafgaande zijn de drie variabelen afzonderlijk besproken. De samenhang, en dan in het bijzonder die tussen opleiding enerzijds en functieniveau en inkomen anderzijds, kan op twee manieren worden uitgedrukt. Allereerst is voor ieder opleidingsniveau het gemiddelde functie- en inkomensniveau voor de onderscheiden groepen berekend (zie [tabel 3](#)). Duidelijk blijkt hieruit dat voor alle vier onderscheiden opleidingsniveaus de Turkse en Marokkaanse groeperingen een lager gemiddeld functieniveau hebben. Dit geldt in het bijzonder voor de Marokkaanse beroepsbevolking. Het rendement van opleiding ligt voor de etnische minderheden dus op een lager niveau. Wel zijn de verschillen in deze enigszins verminderd gedurende de afgelopen tien jaar. Met betrekking tot het gerealiseerde inkomen vinden we een soortgelijk verschil. Autochtonen met een vergelijkbare opleiding verdienen beduidend meer dan de allochtone beroepsbevolking. Bovendien neemt de achterstelling toe met de stijging van het opleidingsniveau. De Marokkaanse groepering laat de minst gunstige resultaten zien. Een belangrijke verklaring voor deze verschillen in inkomen is ongetwijfeld de hogere mate van inactiviteit onder Turken en Marokkanen in Nederland. Zowel lager als hoger opgeleide allochtonen uit deze groeperingen zijn naar verhouding sterk afhankelijk van een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering [3](#).

Tabel 3. Gemiddeld functie- en inkomensniveau voor de verschillende opleidingsniveaus, naar etnische groepering, 1988 en 1998

	Functieniveau		inkomensniveau	
	1988	1998	1988	1998
Turken				
Basisonderwijs	1,53	1,73	1,43	2,57
vbo/mavo	1,86	1,97	1,41	3,23
mbo/havo/vwo	2,23	2,24	1,71	3,01
hbo/wo	n.a.	3,21	1,87	3,97
Marokkanen				
Basisonderwijs	1,45	1,68	1,33	2,71
vbo/mavo	2,02	1,95	1,37	2,74
mbo/havo/vwo	2,85	2,25	1,85	2,93
hbo/wo	n.a.	2,86	n.a.	3,91
autochtonen				
basisonderwijs	1,96	2,16	1,42	3,02
vbo/mavo	2,52	2,39	2,11	3,73
mbo/havo/vwo	3,02	2,83	2,62	3,96
hbo/wo	4,07	2,85	3,29	5,32

Zie voor de indeling in klassen tabel 2

De relatie tussen opleiding en *maatschappelijke positie* hebben we nader bestudeerd aan de hand van een correlatie-coëfficiënt (R). Uit [tabel 4](#) blijkt dat deze bij de twee etnische minderheden kleiner is dan bij de autochtone bevolking. Dit geldt zowel voor de relatie tussen opleiding en functie als tussen opleiding en inkomen.

Tabel 4. Samenhang tussen opleidings- en functieniveau en verklaring van functieniveau uit opleidingsniveau, naar etnische groepering, 1998

	correlatie (R)		verklaring (R ²)	
	functie	inkomen	functie	inkomen
Turken	0,42	0,21	0,7	0,05
Marokkanen	0,40	0,13	0,16	0,02
Autochtonen	0,58	0,32	0,34	0,10

Bron: SPVA-98, ISEO en SCP

Bovendien vormt opleiding in mindere mate een verklaring voor de hoogte van functie en inkomen. Deze verklaringsgraad (R²) wordt verkregen door de correlatie-coëfficiënt te kwadrateren. Zo blijkt dat voor beide minderheidsgroeperingen het functieniveau voor bijna twintig procent door de opleidingsgraad kan worden verklaard. Voor de autochtonen ligt de verklaringsgraad beduidend hoger (dertig procent).

Met betrekking tot het inkomen liggen de waarden op een lager niveau. Niettemin verklaart opleiding voor autochtonen het inkomen in sterkere mate dan voor de twee mediterrane groeperingen. Bij deze uitkomsten moet bedacht worden dat we ter verklaring van het functie- en inkomensniveau, de rol van opleiding slechts in beperkte mate zichtbaar kunnen maken. Dit komt door het beperkt aantal klassen waarin de variabelen zijn onderverdeeld, het effect van leeftijd en het niet meewegen van bedrijfs-interne scholing en ervaring. Niettemin is de rol van opleiding voor de onderzochte etnische minderheden nog altijd relatief klein. De invloed van andere, etnisch specifieke, factoren op de maatschappelijke positie van etnische minderheden lijkt daarmee nog altijd aanwezig.

Conclusie

De individuele verscheidenheid in maatschappelijke positie binnen de Turkse en Marokkaanse groeperingen is toegenomen, zowel met betrekking tot opleidings-, inkomens- als functieniveau. Deze vergrote heterogeniteit wordt in het bijzonder veroorzaakt door gunstiger resultaten behaald door zowel mannen als vrouwen uit de tweede generatie.

Heeft deze toegenomen spreiding nu geleid tot een verkleining in de traditionele achterstandspositie van deze groeperingen? Met betrekking tot het opleidings- en functieniveau is er, zeker als we ons beperken tot de verschillen tussen 1988 en 1998, inderdaad sprake van een inhaalbeweging. Van nivellering van inkomen tussen de onderzochte groepen is echter geenszins sprake. Wel moet bedacht worden dat de tweede generatie jongeren, doorgaans meer in hogere functies werkzaam dan hun ouders, nog maar aan het begin van haar loopbaan staat.

Tenslotte blijkt dat op elk niveau van de gerealiseerde opleiding de twee minderheidsgroeperingen een aanzienlijk lager rendement behalen - in termen van functieniveau en inkomen - dan de autochtone referentiecategorie. Evenmin verklaart opleiding in gelijke mate de maatschappelijke positie van de onderzochte groepen. De kleinere verklaringskracht die opleiding biedt voor de twee minderheidsgroepen maakt het aannemelijk dat hier etnisch-culturele factoren van invloed zijn.

Het geheel overziende, bepalen achterstand en vooruitgang het beeld. Van materiële gelijkwaardigheid tussen etnische groepen in Nederland is beslist nog geen sprake. Niettemin duiden de gunstige uitkomsten voor de tweede generatie op een meer succesvolle integratie dan in het recente verleden het geval was.

1 In navolging van enkele internationale studies heeft J. Veenman de hypothese van een meritocratische samenleving voor de tweede generatie allochtonen in Nederland verder uitgewerkt. Zie: *Keren de kansen? De tweede-generatie allochtonen in Nederland*. Assen, Van Gorcum, 1996.

2 Het aandeel autochtonen met een netto inkomen van f 2300,- of meer is tussen 1988 en 1998 toegenomen van ruim 25 tot 55 procent ISEO/EUR en SCP, *Survey Positie en Voorzieningsgebruik Allochtonen*, 1988 en 1998.

3 Zie voor een uitgebreid overzicht van uitkeringsafhankelijkheid naar etnische groepering E.P. Martens, *Minderheden in beeld*, ISEO/EUR, Rotterdam, 1999.